

ПРОФЕСИЯТА “УЧЕН” В БЪЛГАРИЯ- СОЦИОЛОГИЧЕКИ ПОГЛЕД ВЪРХУ ФАКТОРИТЕ И УСЛОВИЯТА ЗА РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ УЧЕНИ

Доц. д-р Лина Анастасова¹

В Лисабонската стратегия на ЕС се поставя амбициозната цел да се изгради в Европейския съюз икономика, базирана на знания. Една от насоките за постигане на тази цел, формулирана на срещата на върха в Барселона през 2002 година, е до 2010 година 3% от БВП на ЕС да бъдат за научни изследвания. Основните инструменти за постигане на тази цел са обучението, изследванията и иновациите. В Европа се обръща особено внимание на науката и учените. С оглед на това, важен елемент от проекта REKS („Учените в Европейското общество на знания”) в рамките на инициативата на ЕС през 2005 година “Учените в Европа” е социологическото изследване относно “професията учен”.

Основната цел на това изследване е да се набере достоверна първична информация относно мнението на учените за възможностите, които им осигуряват държавата и научните институции за тяхното развитие и израстване, както и за възприемането на професията на учения в обществото. Другата важна цел на изследването е на основата на обобщената информация да се направят изводи относно причините за състоянието на професията “учен” и да се очертаят мерки и насоки за подобряване на възможностите за развитие на младите учени.

Задачите на социологическото изследване са следните:

- да се проучат възможностите за развитие на учените в България и особено на жените и младите кадри;
- да се изследват факторите, от които зависи развитието на учените;
- да се проучи дяла на жените и мъжете в ръководните органи на институциите, включени в извадката;
- да се изследва участието на учените/академичните кадри в научни изследвания, финансирани от институцията им или от държавата;
- да се проучи участието на учените в изследвания, финансирани от фирми-български или чужди;
- да се проучи мнението на учените относно условията за работа и заплащането на труда в научните институции, както и относно условията за развитие на младите учени;
- да се изследва мнението на учените за признанието и уважението към тяхната професия в обществото;
- да се проучи мнението на учените относно ролята на медиите за утвърждаване на престижа на професията “учен”;
- да се проучи какви са намеренията на учените и особено на младите учени в професионално отношение за близките години.

Настоящото изследване на мнението на учените в България относно професията “учен” обхваща извадка от 220 души. По отношение на пола 50.3 % са жени и 49.7 % са

¹ Авторката е преподавател в Бургаски Свободен Университет и заместник декан на Центъра по икономически и управленски науки на БСУ

мъже. Според обобщените резултати 28.2% от респондентите са на възраст до 35 години, а повече от половината т.е. 61.3% са над 40 години (виж Таблица 1).

Таблица 1 **Възрастово разпределение на изследваните учени**

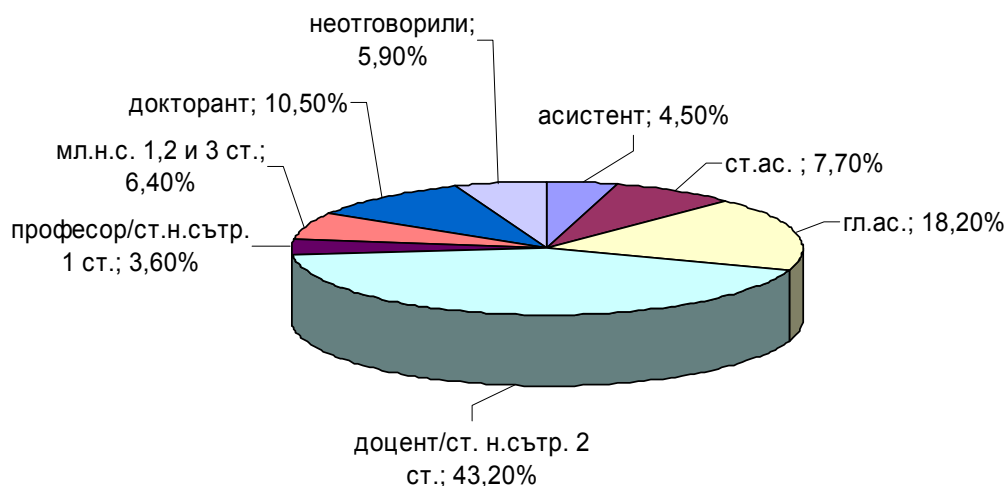
ВЪЗРАСТОВИ ГРУПИ	ОТН.ДЯЛ (%)
От 25-30 години	18.2
От 31-35 години	10.0
От 36-40 години	10.5
От 41-50 години	27.3
От 51-60 години	26.4
Над 60 години	7.6
Общо	100.0

По отношение на разпределението на учените по пол в българските научни институции данните показват, че според 48.3% от респондентите дялът на жените в техните институции е над 40%, а 13.5% от учените отбелязват, че той е над 60%.

Според обобщените данни разпределението на изследваните лица в зависимост от научното им звание е следното:

Фигура1

Разпределение на учените според научно звание

Като се има предвид, че извадката е вероятностна² и валидизацията на данните с данни за учените в България за 2005 година показва едно доста сходно разпределение по научни звания с незначителни отклонения в стойностите при доцентите, следователно обобщените резултати от изследването могат да бъдат считани за представителни за българската научна общност.

² виж Статистически справочник, НСИ, София, 2005 г., с.44 ; Изчисленият минимално необходим обем на извадката беше 210 респонденти при гаранционна вероятност 95% и максимална грешка на представителността 0.03

Един от първите въпроси, който бе включен в анкетната карта е за възрастта, на която изследваните лица са започнали научната си кариера и според данните малко по-малко от половината анкетираните са започнали кариерата си във възрастовия интервал от 26-30 години - 43.2 %, което е подходяща възраст за начало на научна кариера, по-малко от 1/5 от лицата пък са започнали научното си развитие между 31 и 35 години и само 6.4 % - над 35 години, което е сравнително късен старт за такава работа. Според резултатите от изследването малко повече от половината анкетираните са с научна степен “доктор” т.е. с първа докторска степен- 54.5%, като има респонденти - доктори по икономика, математика, информатика, електроника, биология, химия, психология, физика, социология, педагогика, право, ветеринарна медицина, география и др., а почти 15% са доктори на науките- 9% на икономическите и 5.9% -на техническите и на селскостопанските науки.

Важен въпрос, свързан с професионалното развитие на учените е въпросът кога българският научен работник т.е. на каква възраст защитава докторска дисертация и получава научната степен “доктор”. Изследването показва, че средната възраст, на която българският научен работник става доктор е в интервала между 31 и 35 години - това е положението при 37.6 % от респондентите, а малко повече от ¼ от останалите са станали доктор дори по-късно - между 36 и 40 години - 27.8%. Втората докторска степен според данните от изследването обикновено се получава над 45 години - 66.7 % от изследваните лица и само 26.7 % са я получили на възраст от 41-45 години.

По отношение на възрастта при придобиване на научните звания, обобщените резултати показват, че повече от 40% от изследваните лица са получили званието доцент на възраст от 46-50 години и само 13.4% от доцентите са получили званието си на по-ранна възраст - от 36-40 години (виж Таблица 2). Професорското звание пък е било присъждано на респондентите най-често между 50 – 60 годишна възраст - 80% и 1/5 от лицата са станали професор на възраст над 60 години. Тези факти сравнени с практиката в западноевропейските страни показват, че научното израстване в България става по-бавно и хабилитацията става в преобладаващата част от случаите доста по-късно.

Що се отнася до участието на учените в управлението на научната дейност, около 27% от хабилитирани лица в извадката са били известно време на някаква ръководна длъжност като най-често те са били “ръководител катедра” - 8.2 % и “зам.декан”- 17.7%.

Таблица 2 Възрастово разпределение на българските учени към момента на присъждане на научното звание “ доцент”

ВЪЗРАСТОВ ИНТЕРВАЛ	ОТН. ДЯЛ (%)
Под 40 г.	13.4
От 41-45 г.	40.2
От 46-50 г.	43.8
От 50-60 г.	2.6
Над 60 г.	-
Общо	100.0

Значително по-малки са относителните дялове на хабилитираните лица- доценти и професори, които са били на зам. ректорска длъжност- 4.5% и на деканска длъжност- 2.3%. По- интересни са данните за това какъв процент от лицата са били на ръководна длъжност в друга структура: оказва се, че само 15.5% от цялата извадка са били на

някакъв ръководен пост в друга институция или структура- Специализиран Научен съвет, Научна комисия към ВАК, Научно- изследователско звено/център и т.н.

На много научни форуми- конференции, семинари и др. е ставало въпрос за това, че държавата не използва научния потенциал на страната за нуждите на управлението на икономиката си. Доказателство за това е и фактът, че според данните от изследването едва 5.5% от учените, обхванати от проучването са били членове на борд на някаква държавна фирма през последните 15 години, при това само за кратко време и само 1.4% са били членове на борд на държавна фирма повече от 5 години.

Една от задачите на социологическото изследване бе да се проучи участието на учените в изследвания, финансирани от държавата или респективно от собствените им институции през последните 10 години, разделени за сравнение на два периода от по 5 години. Както се вижда от таблицата, през втория период леко е нараснал относителният дял на учените, които са участвали в 2-3 научни изследвания- със 7%, а също и в 4-5 изследвания- с 11%, но пък е намалял с 6 % относителният дял на учените, участвали в 1 изследване, а още по- драстично е намалял дялът на учените участвали в повече от 5 изследвания- с 12%, финансирани от държавата или институцията им. Това потвърждава на практика известния факт, че в България субсидиите за научни изследвания са много ниски- под 0.5% от БВП спрямо 2.0% в ЕС-15³ - и не покриват потребностите на обществото. Схемите за финансиране на изследователските институти и висшите училища не стимулират получаването на повече и по- качествен “научно-изследователски продукт”. Данните показват, че средно на научен работник се пада по-малко от 1 изследване на година, финансирано директно от държавата или институцията му.

Таблица 3 Участие на учените в изследвания, финансирани от държавата или собствената им институция

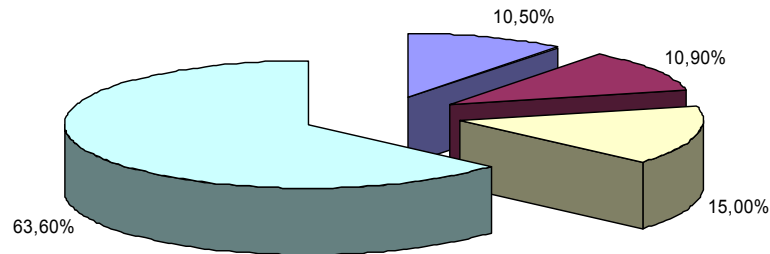
БРОЙ УЧАСТИЯ	1995-1999 Г. ОТН. ДЯЛ (%)	2000-2005 Г. ОТН.ДЯЛ (%)
1 път	24.8	18.9
2- 3 пъти	33.3	40.5
4-5 пъти	9.5	20.6
Над 5 пъти	32.4	20.0
Общо	100.0	100.0

Още- зле е ситуацията с участието на българските учени в научно- практически изследвания за нуждите на български и чужди фирми и финансирани от тях. За последните 5 години само около 36% от учените са участвали във финансирано от бизнеса изследване, а 64 % никога не са участвали в разработка за нуждите на практиката, поръчана от фирма (виж Фигура 2). Това е един сериозен проблем в България: недостатъчно тясната връзка между теорията и практиката. Българският бизнес като цяло не търси често знанията и експертната помощ на учените.

³ стойността на показателя е 1.9% дори с отчитане на новоприсъединилите се страни

Фигура 2

Участие на учените през последните 5 год. в изследване, финансирано от български или чужди фирми

Изводът е, че на този етап връзките между научните организации и бизнес-сектора са на много ниско равнище на развитие. В много случаи самите научни институции предлагат на фирмите различни възможности за изследвания, от които и двете страни биха имали нужда: фирмата си решава някакъв изследователски проблем, а учените могат да ползват данните за семинарните занятия или да разработят казус, но дори и тогава фирмите не са готови да заплащат за изследвания⁴. От всички учени, които са участвали средно в три и повече изследвания за нуждите на практиката през последните 10 години, най-активни са доцентите/старши научните сътрудници- 50% от всички участвали и главните асистенти- 25% от всички участвали в тези изследвания.

При изследване на състоянието на професията “учен” е важно да се изследва какво е мнението на самите учени относно условията за развитие на младите учени в тяхната научна организация. При настоящото изследване данните показват, че повече от половината учени считат, че организацията им подпомага и насърчава младите учени (виж Таблица 4), а 1/3 от лицата отговарят също положително, но с уговорка: те твърдят, че тяхната институция създава условия за развитие на младите учени, но не повече от другите ВУ, само 7.7% са на мнение, че институцията им не подкрепя достатъчно младите учени. Някои от тях, предимно от държавни висши училища, са отбелязали, че имат пречки и ограничения дори при участието им в конференции и семинари в България. Друг проблем на научните институции в България- университети и институти е също и осигуряването на западноевропейска периодична литература за нуждите на учените- научни сътрудници, преподаватели и млади докторанти.

Таблица 4 Мнение на респондентите относно условията за развитие на младите учени в тяхната институция

ОЦЕНКА НА УЧЕНИТЕ НА УСЛОВИЯТА ЗА РАЗВИТИЕ НА МЛАДИТЕ ИМ КОЛЕГИ	.ОТН. ДЯЛ (%)
Да, тя подпомага и насърчава младите учени	52.7
Да, но не повече от другите ВУ	33.2
По-скоро не	8.1
Не мога да преценя	5.5

⁴ въпреки, че разходите за научни изследвания на държавата все още са на много ниско равнище, трябва да се отбележи, че основната тежест при финансирането на НИРД пада върху нея: от бизнеса са само 1/3 от средствата, докато в Европа моделът е обратен

Неотговорили	0.5
Общо	100.0

Положителен е фактът, че данните показват едно доста високо ниво на удовлетвореност на учените от условията за развитие на младите учени на институционално ниво. Това е важно, защото обобщените резултати от социологическото проучване показаха, че най-важен мотиватор за учените в тяхната работа са отличните условия за работа и възможностите за развитие- 81.7% са посочили този фактор като най-важен. Всички други стимули са със сходна тежест, те са посочени като много важни от повече от 3/4 от всички проучени лица (виж Таблица 5).

Таблица 5 Подреждане по важност на различните стимули в работата на учените

Степен на Важност Стимули	Най-важен (%)	Много важен (%)	Не много важен (%)	Общо (%)
Отлични условия за работа и развитие	81.7	16.87	1.5	100.0
Социални придобивки и общи матер.ползи	19.1	73.5	7.4	100.0
Духовни стимули	37.6	52.8	9.6	100.0
Финансови стимули	26.5	58.3	15.2	100.0

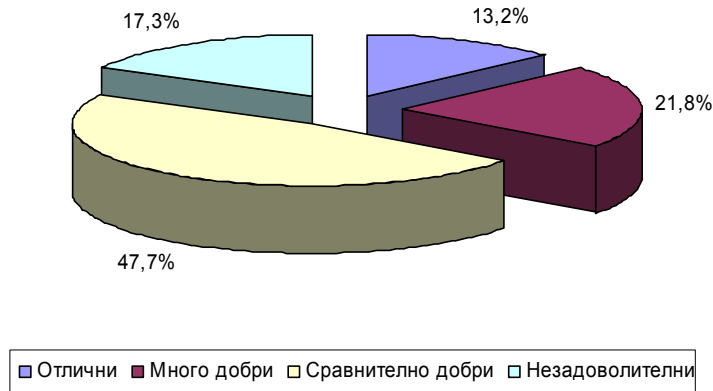
За разлика от сравнително високата степен на удовлетвореност на учените от условията, които им предоставя научната институция, в която работят, то по отношение на държавата и нейните институции степента на удовлетвореност е значително пониска: почти 2/3 от анкетираните учени- 64.4% считат, че държавата не подкрепя учените и техния труд и само 14.2% от респондентите считат, че държавата в лицето на нейните институции подкрепя науката и научните изследвания.

Както се вижда от обобщените данни на изследването, условията за работа и развитие са един от най-мощните стимули в труда и по тази причина за настоящото проучване е важно да се установи какво е нивото на удовлетвореност на българските учени от условията за труд в техните институции. Положителен е фактът, че повече от 1/3 от всички респонденти са посочили, че условията са отлични или много добри, в същото време 47.7% споделят подобно мнение, но с резерва т.е. че условията са сравнително добри (виж Фиг. 3), а около 17.3% посочват, че трудовите условия в институцията им са незадоволителни.

Анализът на данните в зависимост от притежаваните научни звания и длъжности показва, че най-недоволни от условията на труд са асистентите и старши асистентите от държавните ВУ и младши научните сътрудници от институтите на БАН- повече от половината респонденти от тази категория са посочили, че не са удовлетворени от трудовите условия и материално-техническата база на своята институция.

Фигура 3

Оценка на учените за трудовите условия в техните институции

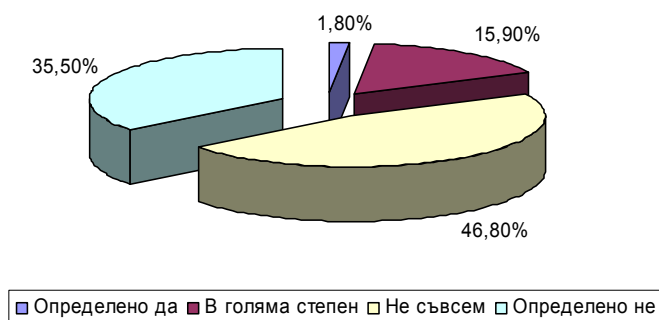

При тези резултати са обясними и разликите в удовлетвореността по този показател на различните възрастови групи: очевидно по-възрастните учени са по-доволни спрямо по-младите учени. Наблюдава се и още една разлика в мненията относно условията за работа: според резултатите от проучването степента на удовлетвореност от състоянието на този фактор е много по-висока в частните университети, отколкото в държавните висши училища.

Много противоречиви са данните относно наличието на стратегия за развитие на учените в българските научни институции. Според обобщените резултати около 60% от учените са посочили, че институциите им имат или 3-годишна или 5-годишна стратегия за развитие и само 16.8% са посочили, че институцията им няма такава стратегия. От друга страна данните за повечето институции са противоречиви: например за БАН-51.5% от анкетираните учени посочват, че институцията им има 3-годишна стратегия, а 21.2% отричат това. В голяма част от университетите между 40 и 50 % от учените отбелязват, че институциите им имат 3- или 5-годишна стратегия и малко по-малко са тези, които казват за същия университет обратното.

Въпреки, че според резултатите от изследването най-важният фактор за учените са отличните условия и възможностите за развитие и професионална кариера, все пак заплащането на труда си остава важен стимул за труда на учените. Обобщената информация от проучването на научната общност показва, че по-малко от 20% от тях са напълно или в голяма степен доволни от заплащането. Както можеше да се предположи, почти половината учени не са съвсем доволни, а повече от 1/3 от респондентите са напълно недоволни- 35.5% (виж Фигура 4).

Удовлетвореност на научните работници от заплащането на труда

Анализът на удовлетвореността на учените от заплащането на труда им в зависимост от различните научни звания и длъжности показва, че най-голям е относителният дял на недоволните от заплащането на труда при младши научните сътрудници, асистентите и професорите т.е. при най-младите и при най-старшите учени (виж Таблица 6). В същото време резултатите от изследването показват, че дялът на най-доволните е най-голям при ст. асистентите и главните асистенти.

Резултатите от социологическото изследване относно удовлетвореността на учените в България от заплащането на труда им показват, че тя е значително по-висока в частните висши училища, отколкото в държавните университети и институтите на БАН.

Таблица 6 Удовлетвореност на учените с различни звания от заплащането на труда им

Степен на Удовлетв.	Определено да (в%)	В голяма Степен (в %)	Не съвсем (в %)	Не	Общо
Научно Звание					
Асистент	10.0	10.0	30.0	50.0	100.0
Ст. Асистент	-	29.4	58.8	11.8	100.0
Главен асистент	-	21.5	33.3	45.2	100.0
Доцент/ Ст.н.с. II ст.	2.9	18.6	52.4	26.1	100.0
Професор/ Ст.н.с. I ст.	-	2.1	20.1	77.8	100.0
Мл.н.сътр. I,II или III степен	-	-	40.0	60.0	100.0
Няма звание/ докторант	-	17.4	56.5	26.1	100.0

Информацията относно ръста на заплащането на труда на учените за последните 3 години показва, че само около 18% от учените са получили за 3 години над 30% увеличение на заплатите си, докато 44.8% са имали увеличение по-малко и от 20% (виж Таблица 7). Тези данни показват, че почти половината от изследваните лица са

имали не повече от 5-6% увеличение на реалната работна заплата като се има предвид общия процент на инфлацията през този период.

Таблица 7 Увеличение на заплащането на труда на учените за последните 3 години

РАЗМЕР НА УВЕЛИЧЕНИЕТО	ОТН. ДЯЛ (%)
Под 20%	44.8
От 20-30 %	37.7
От 30-40 %	12.7
Над 40%	4.8
Общо	100.0

По отношение на мобилността на учените в България, данните от изследването показват, че малко по-малко от половината проучени учени не са били по линия на никаква програма за мобилност в чужбина, а около 40% от учените са били само 1 път за 10 години в чужда научна институция, което означава слаба активност при мобилността, имайки предвид множеството европейски програми и възможности за научен обмен. Едва 5% от учените са били повече от 3 пъти за 10 годишен период в чужд университет или научен институт по линия на някаква програма. Не се констатира съществени разлики между жените и мъжете-учени по отношение на броя на мобилностите за 10-годишния период.

Една от основните причини за ниската степен на мобилност на българските учени е слабото владеене от тях на западноевропейски езици, което е сериозна бариера за академичния обмен.

Таблица 8 Мобилност на респондентите през периода 1994-2004 година

БРОЙ МОБИЛНОСТИ ЗА ПЕРИОДА	ОТН. ДЯЛ (%)
1 път	39.2
2 пъти	3.5
3 пъти	4.9
Повече от 3 пъти	4.9
Не съм бил	47.5
Общо	100.0

Наред с това се изисква и по-голяма активност от страна на самите учени, особено на по-младите, които трябва да кандидатстват за индивидуални изследователски стипендии, когато е възможно това. По отношение на възрастта при различната продължителност на мобилностите се оказва, че при най-кратките престои-до 3 месеца най-голям е относителният дял на по-възрастните-от 50-60 години-47.1%, а при най-дългите престои-над 1 година, най-голям е дялът на по-младите учени – 36-40 години, а именно 56.5% от всички с продължителна мобилност (виж Фигура 5).

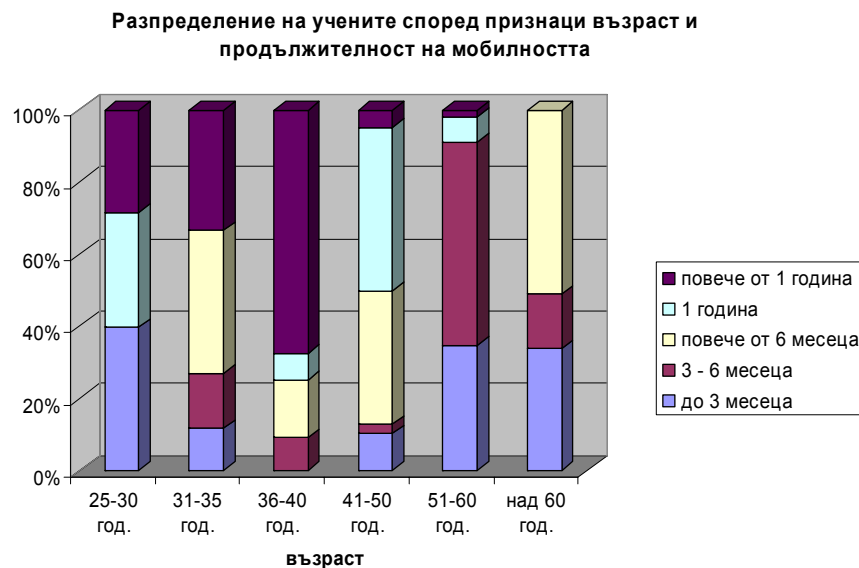
Обобщените данни от изследването показват още, че най-младите учени-до 35 години при всички видове мобилности не са повече от 20% (виж Фигура 5), което е

обезпокоително т.е. необходима е по-голяма активност от страна на младите учени по отношение на кандидатстване за мобилност.

Що се отнася до разпределението по пол при различните мобилности, обобщените резултати показват, че е по-голям относителният дял на мъжете с по-кратки мобилности- до 3 месеца- 66.7% от всички посочили този отговор са мъже, но при по-продължителните престои- повече от 6 месеца- 75% от учените са жени и само 25%-мъже.

По отношение на държавите, които са били посещавани по различни програми данните сочат, че по отношение на ТЕМПУС и ACE PHARE най-посещавана е била Великобритания, по линия на Еразмус най-посещавани са били Германия и Франция, а по линия на програма Леонардо Да Винчи- Испания и Португалия и по рядко в Ирландия, Гърция и др. Други програми, по които е имало академичен обмен през последните 10 години това са IESE- IFDP, USNSF, Jellyfish, Danubs, CEEPUS, Marie Actions (бта рамкова) и др. Положителен е фактът, че на въпроса “Как се е отразила мобилността на учените върху реализацията им?” почти 60% от проучените лица са отговорили, че мобилността е помогнала в положителен смисъл за реализацията им и особено чрез добития опит и само 4.5% са посочили, че тя не се е отразила по никакъв начин на развитието им.

Фигура 5

Що се отнася до ролята на медиите за изграждане на достойна за уважение представа за учените в обществото, обобщените резултати показват нелицеприятни резултати: преобладаващата част от учените- повече от 60%, участвали в социол. проучване смятат, че различните медии –вестници, списания, TV и радио- не играят полагащата им се роля за популяризиране на професията на учения и изграждане на подобаващ имидж в обществото. Повече от 1/3 от изследваните учени считат, че медиите се интересуват повече от “жълти” новини около научните институции т.е. наблягат на по-скандални новини, а не на постиженията в научната област и на научните форуми, които според учените се отразяват на последните страници на изданията.

В проучването бяха включени и въпроси, касаещи реализацията на жените-учени, които едновременно с кариерата са родили и отглеждали деца. Преобладаващата

част от жените- учени са се върнали отново на работа до 1 година след раждането. Според данните от изследването повече от $\frac{3}{4}$ от жените- учени са имали подкрепа и разбиране от страна на прекия си ръководител и колегите и прекъсването на трудовата им дейност през майчинството не се е отразило отрицателно на кариерата им, дори 1/3 са получили по- добри възможности за развитие (виж Таблица 9). Положителен е фактът, че повече от половината от жените- учени с деца са отговорили, че дори и да биха имали възможност за по- високо платена работа, те пак биха се върнали на същата работа, което показва една висока степен на мотивация и морална отговорност към професията.

Таблица 9 Оценка на жените- учени за възможностите им за развитие след раждането на детето/децата им

РАЗВИТИЕ НА ЖЕНИТЕ-УЧЕНИ СЛЕД МАЙЧИНСТВОТО	.ОТН. ДЯЛ (%)
Не, дори след завръщането ми получих по- добри възможности	29.0
Не, имах подкрепа и разбиране	57.3
Да, имах известни трудности и проблеми от страна на прекия ми ръководител	13.3
Да, забави се развитието ми и загубих някои възможности	0.4
Общо	100.0

Оценка на значението на факторите, от които зависи развитието на учените в България

За изследването е необходимо да се изследва мнението на анкетираните научно-преподавателски работници относно степента на важност на различните фактори, от които зависи професионалното им развитие. Различните фактори бяха ранжирани от респондентите по следния начин като на първите позиции по важност са факторите “компетентност и амбиция на учения”, “разбиране и подкрепа от страна на прекия ръководител”, “подходяща система за стимулиране на кадрите” и с обратен знак на влияние факторът “бюрократ. и твърде централизирана процедура при хабилизация”.

Таблица 10 Подредяне на факторите според значението им за развитието на учените

	МНОГО ВАЖЕН (%)	В ГОЛЯМА СТЕПЕН ВАЖЕН (%)	ПО- СКОРО МАЛОВА ЖЕН (%)	НАПЪЛ-НО МАЛОВА ЖЕН (%)	ОБЩО (%)
1. компетентност и амбиция на научния работник	82.6	15.1	0.5	1,8	100.0
2. разбиране и подкрепа от страна на прекия ръководител	51.7	44.5	23.8	-	100.0
3. бюрократ. и твърде централизирана процедура при хабилизация	44.6	25.2	27.2	3.0	100.0
4. подходяща система за					

стимулиране на кадрите	37.7	45.1	16.7	0.5	100.0
5. авторитетен и влиятелен научен ръководител (при докторантите)	40.7	49.6	5.2	0.5	100.0
6. стимулиращ психоклимат в колектива	27.8	60.6	11.6	-	100.0
7. други фактори ⁵ :	72.2	15.1	4.8	7.9	100.0

Забележка: значението на факторите се оценява независимо от посоката, в която влияе- положителна или отрицателна, както е случаят с този фактор;

В групата други фактори попадат различни фактори, но все пак най-често са споменати факторите: възможност за участие в научни форуми извън страната и възможност за контакти с чуждестранни учени, наличие на развита научна инфраструктура- технологични паркове и малки производствени звена към институтите, както и наличие на подходяща научна литература, включително и чуждестранна периодика.

Обобщените данни от изследването на мнението на учените относно необходимите мерки и действия от страна на държавата и държавните институции за насърчаване на младите хора към научна кариера и за да стане професията “учен” по-привлекателна показват, че най-често предложенията са свързани с повишаване заплащането на научния труд, инвестиране на повече средства за научни изследвания, промяна на закона за научните степени и звания в посока намаляване на централизацията и бюрокрацията и на четвърто място- подобряване на техническата и научна инфраструктура (виж Таблица 11).

Таблица 11 **Предложени мерки и действия за привличане на по- качествени и мотивирани млади хора за научна кариера⁶**

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА МЕРКИ И ДЕЙСТВИЯ	ОТН. ДЯЛ (%) -ОБЩО ЗА ЦЯЛАТА ИЗВАДКА	РАНЖИ-РАНЕ ПО ВАЖНОСТ ОТ УЧЕНИ ДО 35 Г.	РАНЖИ-РАНЕ ПО ВАЖНОСТ ОТ УЧЕНИ НАД 35 Г.
Повишаване значително на заплатите на учените	49.0	1	2
Намаляване на бюрокрацията и облекчаване на процедурата при присъждане на научните степени и хабилитациите	40.6	2	1
Държавата да финансира голям брой научни изследвания- и фундаментални и приложни и да насърчава учените	35.0	4	3
Да се подобри техническата и научната инфраструктура	40.6	3	4
Да се намали нормат. заетост на преподав.			

⁵ Отговорът “други фактори” е доста фрагментиран и множество фактори с малки проценти формират общо 72.2%

⁶ сборът от процентите е повече от 100%, тъй като респондентите имаха право да посочват повече от 1 отговор

и да се изисква повече научно-изследователска дейност в общата им заетост	12.6	6	5
Да се учреди специален фонд за насърчаване и награждаване на млади учени-до 35 г.	11.2	5	6
Да се въведе възможн. за почасова заетост на жените, както е в повечето страни-членки на ЕС	4.2	8	8
Други мерки: да се промени закона за научните степени и звания в духа на закона в англоезичните страни;	4.0	9	9
Да има данъчни облекчения за младите майки- учени	2.8	9	9

Както показват данните от таблицата няма съществени разлики в мненията на младите учени до 35 г. и по-старшите учени относно ранжирането по важност на необходимите мерки и действия, за да се подобри състоянието и статуса на професията “учен”. Данните показват също, че няма статистически значими разлики и в мненията на учените, в зависимост от пола им. Относно мерките, които трябва да се вземат и действията, които трябва да се предприемат от страна на държавата и законодателния орган има значителен консенсус от страна на учените в България- независимо от възрастта, пола и вида на научната институция.

В анкетната карта имаше и въпрос относно ролята на българското училище за изграждане у децата и младите хора уважение и респект към науката и българските учени. Обобщените данни показват, че само 5.6% от респондентите са убедени, че българското училище изпълнява важна роля в това отношение. Почти 50% от анкетираните считат, че само някои училища формират сериозно отношение и респект към науката и научната работа, 36.4% от учените са на мнение, че това е много рядко явление, а 9.8% от анкетираните са категорични в мнението си, че българското училище не изпълнява тази функция.

С оглед постигане целите на изследването във въпросника бе включен и въпрос относно отношението на обществото към учените. Обезпокоителен е фактът, че нито един учен не е посочил отговора “учените срещат голямо уважение в обществото”, а повече от 1/3 от респондентите са на мнение, че професията “учен” не е достатъчно призната в българското общество. Наред с това друга една трета от учените считат, че представителите на науката не срещат нито морално, нито материално признание, а последната 1/3 смятат, че учените срещат само морално признание, но не и материално (виж Таблица 12). Следователно можем да направим извода, че според немалка част от респондентите, в България съществува един феномен, който в социологическата теория се нарича “статусна инконсистентност” т.е. висок статус и морално признание в обществото, но сравнително ниско и неподобаващо заплащане.

Таблица 12 Мнение относно отношението на обществото към учените

	ОТН. ДЯЛ (%)
Мисля, че учените срещат голямо уважение в обществото	-
Професията на учения не е достатъчно призната в обществото у нас	35.7
Учените срещат морално признание, но заплащането им не е достатъчно	30.1
Не, учените не получават полагащо се признание- нито	32.2

морално, нито материално	
Неотговорили	2.0
Общо	100.0

Положителен е фактът, че въпреки неудовлетвореността си от политиката на държавата спрямо учените, както и въпреки недостатъчната степен на признание от страна на обществото, повече от 80% от учените- респонденти са посочили със сигурност или с голяма вероятност, че ще останат на научното поприще и в същата институция, което показва, че българският учен има висока мотивация и отговорност към своята работа и отдава голямо значение на вътрешната си удовлетвореност от същината и важността на труда си (виж Таблица 13). По-малко от 1/3 от учените, преобладаващата част от които на възраст до 35 години, са посочили все пак, че съществува голяма вероятност да заминат за чужбина, което трябва да бъде като сигнална лампа за държавните институции, че спешно трябва да се предприемат мерки и действия за подобряване на статута и възможностите за по- бързо развитие на учените. Има и една неголяма част- малко повече от 1/5 от учените, които са склонни да отидат в бизнес сектора на работа, ако не се увеличи чувствително заплащането на труда.

Таблица 13 Собствени очаквания на учените за развитието на професионалната им кариера

<i>Алтернативи</i>	<i>Степен на вероятност</i>	<i>Напълно сигурен (%)</i>	<i>Много вероятно (%)</i>	<i>Невероятно (%)</i>	<i>Общо (%)</i>
Смяна на научната организация		7.6	17.8	74.6	100.0
Ако не се увеличат значително заплатите, ще отиде в бизнеса		2.6	22.7	74.7	100.0
Ще премина на работа в държавн. Администрация		5.2	5.9	88.9	100.0
Ще замина на работа в чужбина		4.4	29.6	66.0	100.0
Ще остана на същата работа и в бъдеще		48.1	44.9	7.0	100.0

Причини за състоянието на професията “учен” в България

Обобщените резултати от изследването показват, че най- често срещаните се мнения относно причините за състоянието на професията “ учен” са следните:

- недостатъчна заинтересованост на държавните институции и недостатъчно финансиране на научната дейност в България;
- недостатъчно сътрудничество на държавните с научните институции при формиране на националната политика;
- ниско заплащане на труда на учените;
- откъсване на обучението във ВУ от научните изследвания;

- остарял закон за научните степени и звания, който изисква твърде голяма централизация на процедурите и забавя професионалното развитие и научната кариера на учените;
- недостатъчна научна инфраструктура (изследователски институти и центрове, технологични паркове, производствени звена), което е пречка за младите учени, завършили редовна докторантура при намиране на подходяща работа;
- остаряла материално-техническа база в голяма част от научните институции;
- липса на интерес и заинтересованост от страна на представителите на бизнеса в България към провеждане на научни изследвания;
- недостатъчна роля на българското училище за формиране на уважение и афинитет у младите хора към науката и научните изследвания;
- противоречива роля на медиите при отразяване на събития и мероприятия свързани с науката и висшето образование, а именно повече се набляга на “жълтите” моменти в ежедневието на научните институции, а не на съществената част в живота им; някои учени считат, че медиите не правят нищо за пропагандиране на постиженията на българската наука;
- малко на брой научни предавания по телевизиите, които да формират положително отношение и уважение към научния живот и научните институции;

Изводи и необходими промени, произтичащи от социологическото изследване

1. Сравнително ниска степен на удовлетвореност от условията, които държавата осигурява за развитие на науката, научните изследвания и учените, но в същото време висока мотивация и отговорност към научния труд от страна на учените в България.
2. Необходимост от значително повишаване на държавните разходи за НИРД – минимум 2 пъти спрямо сегашните с оглед приближаване до нивото на развитите страни от ЕС;
3. Необходимост от реструктуриране на системата за изследвания и подобряване на инфраструктурата за НИРД;
4. Промяна в закона за научните степени и звания, който предпоставя твърде голяма централизация на процедурите по хабилизация и по този начин забавя научното развитие на учените и кариерата им;
5. Въвеждане на подобаващо заплащане на научния труд и система за стимулиране на постиженията на изявени млади учени- до 35 години с оглед привличане на по- мотивирани млади хора на научна работа;
6. Включване по- активно на научната общност при планиране на научната политика на държавата;
7. Въвеждане на повече и по- интересни предавания за наука и научни постижения по държавната телевизия;
8. Необходимост от многократно увеличение на разходите за научно-изследователска дейност, заделени от бизнес-сектора с оглед доближаване до пропорцията 1/3 от държавни средства и 2/3 от фирмите, както е в ЕС. Наред с това изграждане на постоянно функциониращи връзки между научните институции- държавни и недържавни и бизнес организациите;
9. Промяна на отношението на медиите към науката и научния потенциал на България и поставяне на ударението върху научните постижения на страната и международното признание на немалка част от българските учени;

В заключение трябва да се подчертае положителния факт, че в проекта за Национална стратегия за научни изследвания в Република България са заложени голяма част от посочените необходими промени, които са ангажимент на държавата. Ако те бъдат изпълнени, от една страна ще намалее миграционния поток на български учени към САЩ и Западна Европа, а от друга България по- бързо ще догони развитите западноевропейски страни по показателите за успешно изграждане на икономика базирана на знанията, тъй като социологическото изследване показва висока мотивация и морална отговорност на учените, въпреки проблемите и трудностите на този етап.